

УДК 37.01:37.036:78.071

<https://doi.org/10.31652/978-617-UAWCS-2025.57>**І. Б. Швець**

*Народна артистка України, професор
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
e-mail: Shurikira@ukr.net*

Olena Herneha*der Bakkalaureus**Universität für Musik und darstellende Kunst Wien.**Österreich, Wien**e-mail: olena.herneha@students.mdw.ac.at*

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. *Стаття присвячена розгляду важливої педагогічної проблеми розвитку музичних здібностей школярів. Авторами проаналізовано важливі методологічні положення, які стосуються природи музичних здібностей та їх розвитку, що дає можливість до більш широкого узагальнення та розуміння сутності процесу пошуку шляхів розвитку музичності у школярів.*

Ключові слова: *музичні здібності, методологія, комплексність, музичне виховання, педагогічні умови.*

Abstract. *The article is devoted to the consideration of an important pedagogical problem – the development of musical abilities of schoolchildren. The authors analyzed the most important methodological provisions concerning the nature of musical abilities and their development, which allows for a broader generalization and understanding of the essence of the process of finding ways to develop musicality in schoolchildren.*

Keywords: *musical abilities, methodology, complexity, musical education, pedagogical conditions.*

На підставі теоретичного обґрунтування проблеми музичних здібностей та аналізу розвитку світової і української музично-педагогічної думки в ХХІ-му столітті визначимо основні аспекти сучасного бачення та розв'язання проблеми розвитку музичних здібностей школярів. Методологічною основою тут виступають положення про місце здібностей у структури психіки, як якості мозку відображати об'єктивний світ; музичні задатки, як якісну властивість психічних функцій; зумовленість музичних здібностей музичними задатками; розвиток музичності в онтогенезі, як системи загальних і спеціальних здібностей; взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх умов розвитку здібностей; можливість формування музичних здібностей лише за наявності і своєрідного поєднання спадкових задатків та відповідних соціальних умов, що забезпечують їх реалізацію. Єдиний цілісний комплекс музично-слухових, музично-естетичних здібностей та здібностей до музичної діяльності; умовність їх поділу на елементи, що тісно пов'язані між собою і зумовлюють одні одних.

Теоретичну основу музичності складають висновків вчених про природу музично-слухових здібностей, які характеризуються складними, просторово-часовими відношеннями пов'язаними з роллю рухів у сприйманні простору і часу, пластичністю кінестезії; принципові положення щодо якісного підходу в оцінці і ролі музично-естетичних здібностей, які за своїми функціями виходять за межі музичної діяльності; висновок про те, що музично-естетичні здібності формуються винятково в естетичній діяльності в тісному взаємозв'язку з музично-слуховими здатностями, особливо на початковому етапі музичної освіти; про необхідність формування здібностей сприймання, а також виконавських та творчих здібностей у нерозривній єдності з музично-слуховими та музично-естетичними здібностями; про нерівномірність розвитку окремих компонентів музичності і компенсації одних здібностей іншими, що створює відповідні педагогічні проблеми, розв'язання яких потребує постійної кореляції музично-виховного процесу.

Виходячи з цього, актуальність проблеми обумовлена необхідністю створення ефективних методів діагностики і навчання, які б можна було застосовувати в умовах реального навчального процесу, враховуючи особливості формування музичності в умовах колективного навчання, а також внутрішні і зовнішні чинники, що впливають на цей процес та нерівномірність розвитку окремих компонентів музичності тощо.

Вагомим підґрунтям дослідження стали наукові доробки українських педагогів, психологів, мистецтвознавців і музикознавців: Ветлугіної Н.[1], Каплієнко-Ілюк Ю. [4], Науменко С. [5], Гребенюк Н. [3] та ін. Головним показником музичності дослідники вважають емоційний відгук на музику, а до головних здібностей відносять ті, що пов'язані зі сприйняттям та відтворенням звуковисотного та ритмічного руху – музичного слуху (звуковисотний) та відчуття ритму. При цьому до музичного слуху Гребенюк Н. відносить два компоненти – перцептивний, пов'язаний зі сприйняттям мелодичного руху (ладове чуття) і репродуктивний (здатність до слухової уяви мелодій) [3, с. 41,53].

До проблеми розвитку музичних здібностей зверталися багато зарубіжних дослідників, в тому числі угорський вчений Геза Ревеш, швейцарський педагог Е.Вілемс, американський психолог Карл Еміль Сішор та інші. Зокрема, Г. Ревеш та К.Сішор вважають музичність вродженою індивідуально-психологічною якістю, яку не можна виховати. Музичність на їх думку властива не кожній людині, її можливо якоюсь мірою розвинути, але не сформувати [7].

Відомий швейцарський педагог Е. Вілемс вважав, що музичність властива всім без винятку дітям [8]. У кожній дитині закладені основні елементи музичності, такі як здібність до руху, слух, емоційність, інтелект. Музичне виховання покликане розвинути їх зсередини, в них самих, тим самим, вивільнюючи їхні творчі здібності.

Мета статті – здійснити аналіз наукових розвідок щодо структури і природи музичності, розкрити зміст та особливості процесу розвитку музичних здібностей дітей шкільного віку.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових праць дає можливість констатувати, що загальну методологічну основу педагогіки музичних здібностей складають основні положення, що відображають сучасні уявлення про таке складне явище, як музичність, являються теоретичною базою для удосконалення процесу формування й розвитку музичних здібностей школярів, а саме:

- в основі музичних здібностей закладені задатки, які є поєднанням вроджених утворень, правою та лівою мозкових півкуль. Музичні задатки є якісною властивістю психічних функцій (перцептивної, психомоторної, емоційної, тощо), становлять частину природної організації, індивіда, і розвиваються в процесі його життя в конкретних соціальних умовах.

- Залежно від конкретної музичної діяльності, якою займається дитина, (сприймання, виконання, творчість), її необхідні, і інші музичні здібності: цілісного і диференційованого сприймання, чистоти співацьких інтонацій, якості звукоутворення в співі, пластичності моторного апарату, творчих уявлень, здібностей до творчості, тощо. Формування означених здібностей повинно здійснюватися в нерозривній єдності з музично-слуховими та музично-естетичними здібностями.

- Музичність розвивається в онтогенезі як система загальних та спеціальних здібностей, що тісно взаємодіють між собою.

- Нерівномірність розвитку окремих компонентів й компенсація одних здібностей іншими створює відповідні педагогічні проблеми, розв'язання яких потребує корекції музично-виховного процесу.

Провідними ідеями основних концепцій музичної освіти стали ідеї розвитку музичності шляхом залучення школярів до музичного мистецтва, досягнення емоційного змісту музики через художнє спілкування; опори на національний фольклор та його використання в таких видах діяльності, як сольфеджіо, хоровий спів, музична гра; виховання в учнів естетичного смаку і почуття прекрасного на основі використання фольклору на уроках мистецтва; розвитку природної музичності, яка формується на основі власної

музичної творчості дітей, що зі свого боку сприяє формування музично-слухових, музично-естетичних здібностей та здібностей до музичної діяльності; розвитку художньої творчої уяви, творчих сил, внутрішньої свободи, зацікавленості музикою.

Українські музиканти-педагогі В. Верховинець, К. Квітка, Ф. Колеса, М. Леонтович, М. Лисенко, К. Стеценко створили основу для глибокого теоретичного аналізу проблеми музично-естетичного виховання і накреслили нові шляхи розвитку музичної педагогіки. Вони пропонують розвивати музичність на найпростішому для дитячого сприймання матеріалі – лічилках, колискових, музичних іграх. Вони вважали, що народна творчість є основним джерелом дидактичного матеріалу для музичного виховання. Це пояснюється тематичним багатством народних пісень, їх мелодичною різноманітністю і ритмічною простотою.

Сучасні педагоги-музиканти Василевська-Скупа Л. П., Швець І. Б., Остапчук Л. О. наголошують на тому, що саме «народне музичне мистецтво має могутній культуротворчий та націєтворчий потенціал для виховання духовності особистості» [2, с. 100]. Вони зазначають, що твори народного мистецтва містять в собі архетипи, генетичні коди, які визначають сутність і зміст національного світогляду, національного характеру і ментальності народу. Сучасні педагоги і науковці Белінська Т., Білозерська Г., Швець І. висловлюють думку про те, що у вирішенні художньо-творчих завдань слід пам'ятати, що в мистецтві завжди знаходять відображення соціальні цінності, що постійно змінюються. Тільки справжнє духовне мистецтво, в основі якого закладені загальнолюдські цінності, є безсмертним [15, с. 20] .

Враховуючи, що фольклор є важливою сферою духовної культури народу, вважаємо, що на початковому етапі музично-естетичного виховання не доцільно змішувати народну музику з іншими видами музики, іншими стилями та різними епохами. Це пов'язано з твердженням науковців про те, що різні музично-естетичні системи потребують щоразу іншого характеру сприймання, наявності слухових навичок. Таким чином, завдання музично-естетичного виховання неможливо вирішувати відокремлено від національного музичного й художнього мислення.

Всіляко розвиваючи на уроках різноманітні форми залучення школярів до музики, потрібно мати на увазі, що в основі кожної з цих форм закладене емоційне, активне сприймання музики. Важливою умовою розвитку музичних здібностей школярів є створення невимушеної творчої атмосфери в класі, поєднання в єдиний комплекс основних видів музичної діяльності, що забезпечує повноцінне формування музичних здібностей, активізації моторики, емоційності, вивільнення фантазії, творчої енергії через організацію різноманітної, художньо-змістовної і емоційно наповненої діяльності на уроці.

Аналіз літератури з проблеми дослідження дозволив зробити висновок, що ідея розвитку музичних здібностей є пріоритетною у більшості вчених-педагогів. На їхню думку, розвиток музичності є найголовнішим чинником реалізації поставленої мети музичного виховання. Ефективність процесу розвитку музичних здібностей залежить від цілісного формування музично-слухових, музично-естетичних здібностей та здібностей учнів до музичної діяльності; залучення їх до такої діяльності на уроці, яка вимагає вияву означених здібностей в комплексі.

Список використаних джерел:

1. Ветлугіна Н. О. Музичний розвиток дитини. К.: Музична Україна, 1978. 256 с.
2. Василевська-Скупа, Л. П., Швець, І. Б., & Остапчук, Л. О. (2022). Шляхи формування національної самосвідомості підростаючого покоління засобами українського музичного мистецтва. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки, (204), 99-103.
3. Гребенюк Н.Є. Вокально-виконавська творчість: психологопедагогічний та мистецтвознавчий аспекти [Монографія]. К.: ДАКККиМ, 2007. 200 с.
4. Kapliyenko-Iliuk, Yu. Psychological Preconditions of Musical Creativity. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*: щокварт. наук. журнал. К.: ПРИНТ ІДЕЯ, 2020. № 1. С. 76-80.